

RECENZJA

rozprawy w przewodzie doktorskim na temat: „Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości a prawo dostępu do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego” oraz dorobku naukowego Pana Michała Krystiana Piechoty

UWAGI OGÓLNE

1. Oceniana dysertacja doktorska jest pierwszym w nauce prawa konstytucyjnego opracowaniem, które zawiera analizy naukowe oraz przyjęte w nich ustalenia o stanowisku ustrojodawcy na temat konstytucyjnie określonego prawa dostępu do sądu oraz wpływu rozumienia tego stanowiska przez Trybunał Konstytucyjny na sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Tak określony zamiar badawczy wymagał prowadzenia badań na dwóch płaszczyznach. Autor swoim zainteresowaniem objął przede wszystkim odpowiednie regulacje Konstytucji. Poszukiwał w nich nie tylko odpowiedzi na pytanie o stanowisko ustrojodawcy o prawie dostępu do sądu i jego ograniczeniach przy uwzględnieniu przesłanek, które usprawiedliwiają ingerencję. Dogmatyczne spojrzenie na treści regulacyjne, wysłowione zwłaszcza w art. 45 ust. 1 lub art. 175 Konstytucji, konfrontowane było zarazem z poglądami ujętymi w treści orzeczeń trybunalskich.

Określony przez Autora zamiar badawczy nie zamykał się jednak tylko na omówieniach odpowiednich dla przedmiotu dysertacji ujęciach normatywnych oraz powiązanych z nimi orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego. W opracowaniu przyjęto bowiem także założenie, wywiedzione z literatury oraz własnych ustaleń Autora, że dostęp do sądu w polskim wymiarze sprawiedliwości jest szeroki. Dominuje w nauce prawa konstytucyjnego stanowisko, że koncepcja szerokiego dostępu do sądu jest zakorzeniona w przywołanych wyżej regulacjach konstytucyjnych. Stanowisko w sprawie interpretacji prawa dostępu do sądu stanowi zarazem w istotnym stopniu o urzeczywistnieniu prawa do sądu. Prawo do sądu wysłowione jako prawo do rozpatrzenia przez sąd sprawy każdego, kto się do niego zwróci, pozostaje pewną fikcją czy ornamentem słownym, jeżeli nie jest zarazem operacjonalizowane przez ustawodawcę. Prawo dostępu do sądu nadaje rzeczywisty sens prawu do sądu. Pełni ono swego rodzaju funkcję gwarancyjną wobec prawa do sądu. Prawo dostępu do sądu kształtują bowiem

instrumenty prawne, którymi jednostka posługuje się z zamiarem (prawo podmiotowe) korzystania z wymiaru sprawiedliwości. Prawo to weryfikują także społeczne oczekiwania na temat sprawności wymiaru sprawiedliwości. Autor zwraca uwagę na społeczny kontekst sprawowania wymiaru sprawiedliwości słusznie przyjmując, że stanowi on ważną perspektywę w ocenach i postulatach zmian w wymiarze sprawiedliwości w jego znaczeniu funkcjonalnym.

Ważne dla pozytywnej wartości merytorycznej pracy i jej ustaleń jest założenie badawcze, że sposób wysłownienia w Konstytucji prawa dostępu do sądu jako zasady konstytucyjnej i konstytucyjnego prawa podmiotowego wymaga jego interpretacji z uwzględnieniem orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego. Trybunał korzysta w tej misji zarazem z szerokiej swobody interpretacyjnej (s. 18), co wykazano w dysertacji. Tak sformułowane ustalenie stanowiło zarazem szczególną przesłankę, którą Autor kierował się w dalszych badaniach. Praca dokumentuje bowiem badania i przyjęte w nich ustalenia o możliwości wykorzystania swobody interpretacyjnej Trybunału Konstytucyjnego odniesionej do prawa do sądu i prawa dostępu do sądu - zwłaszcza z uwzględnieniem postulatu ograniczenia zakresu spraw, które należą do właściwości wymiaru sprawiedliwości. Autor w swoich zamiarach badawczych objął następnie ustalenie, czy i w jakim zakresie Trybunał Konstytucyjny jest władny przy wykonywaniu obowiązków orzeczniczych reagować „responsywnie” na społeczne oczekiwania, odnoszone do prawa dostępu do sądu (s. 19). Zwraca tym samym uwagę na inny istotny problem, który determinuje kierunki badań, charakteryzowane w ocenianej rozprawie. Przedmiotem rozważań nad społecznymi ocenami systemu prawno - instytucjonalnego wymiaru sprawiedliwości i jego funkcjonowania (s. 22) są bowiem także realia budżetowe, wykładane w kategoriach właściwych dla zachowania równowagi budżetowej.

Uwzględnienie funkcjonalnego znaczenia sprawowania wymiaru sprawiedliwości wskazuje na główne zagadnienia w badaniach nad istotą prawa dostępu do sądu, ukształtowanym w regulacjach konstytucyjnych. Autor słusznie przyjął, że określenie wymiaru sprawiedliwości z nachyleniem na prawo dostępu do sądu (art. 175 Konstytucji) wymaga prowadzenia rozważań z uwzględnieniem pojęcia sprawy, ujętego w art. 45 ust. 1 Konstytucji. Zrekonstruował modelowe rozumienie sprawy, odnosząc się do poglądów nauki oraz orzecznictwa trybunalskiego. Ważną część badań poświęcono zarazem dopuszczalnym prawnie ograniczeniom prawa dostępu do sądu. Wskazano w tym aspekcie analiz na mechanizmy dopuszczalnych ograniczeń oraz omówiono rolę zasady

proporcjonalności przy normatywnym kształtowaniu tych ograniczeń. Autor odniósł się także do przesłanek warunkujących ograniczenie prawa dostępu do sądu czy też zamykanie drogi sądowej.

2. Układ rozważań zawartych w dysertacji uznaję za odpowiedni do wyznaczonego celu badawczego oraz przyjętych w analizach założeń. Autor w początkowej części zajął się sprawami ogólnymi i wprowadzającym do charakterystyk problemów szczegółowych. I tak – w rozdziale pierwszym i drugim znajdujemy omówienia ogólne na temat przepisów konstytucyjnych odnoszących się do sprawowania wymiaru sprawiedliwości oraz analizy o istocie prawa do sądu. Następnie scharakteryzowano w rozdziale trzecim ujęcie prawnomiędzynarodowe podstawy prawa do sądu, co skierowało uwagę Autora na związki tego prawa z uniwersalnym systemem praw człowieka. W rozważaniach rozdziału czwartego pomieszczono analizy nad prawem dostępu do sądu, co inspirowała do wyłożenia pojęcia sprawy i jej elementów konstrukcyjnych (cech). Pojęcie sprawy wyznacza bowiem zakres przedmiotowy prawa dostępu do sądu. W rozważaniach na ten temat uwzględniono postępowania w sprawach: ochrony prawnej; odpowiedzialności karnej; kontroli działalności administracji publicznej oraz w sprawach rozstrzygnięcia o prawach jednostek.

Autor wprowadził postawił poza zakresem przedmiotowym rozprawy problematykę instancyjności i zaskarżalności orzeczeń sądów pierwszej instancji. W pracy w sposób pogłębiony poddano zarazem uwadze badawczej problemy kontroli sądowej wobec rozstrzygnięć lub działań organów pozasądowych (rozdział piąty). W rozdziale szóstym omówiono ograniczenie prawa do sądu oraz wybrane ograniczenia prawa dostępu do sądu.

Pewne wątpliwości budzi umieszczenie w tej części rozprawy (rozd. VI pkt 2.2.) analiz na temat istoty prawa do sądu. Charakterystyka prawa do sądu, sporządzona z perspektywy ujęć konstytucyjnych, została sporządzona w rozdziale II („Ogólna charakterystyka prawa do sądu”). Wydawać się może za uzasadnione zgłoszenie uwagi o celowości połączenia w rozdziale drugim wskazanych dwóch części rozważań o konstytucyjnym ujęciu prawa do sądu oraz o jego istocie. Rozumiem jednak intencje Autora, który wiąże ograniczenia prawa do sądu z jego istotą. Wskazał zarazem na związki między naruszeniem istoty prawa do sądu z zamknięciem drogi sądowej (s. 307). Zgadzam się z poglądem, że zamknięcie prawa do drogi sądowej oznacza jednocześnie naruszenie istoty prawa do sądu.

Podsumowując tę część recenzji stwierdzam, że temat ocenianej dysertacji oraz cel i przedmiot badań odpowiadają wymaganiom, które przyjęto w odpowiednich regulacjach prawnych w sprawie wymagań odnoszonych do rozpraw doktorskich.

3. Metoda badawcza przyjęta przez Autora dysertacji oraz jej redakcja nie budzą zastrzeżeń. Autor uwzględnił literaturę przedmiotu w zakresie, który nie tylko pozwolił na prowadzenie badań nad problemami, wyróżnionymi w rozprawie. Uwzględniono w zasadzie każdą ważną dla dorobku nauki prawa konstytucyjnego pracę naukową. Ocenę tę opieram także przez uwzględnienie w dysertacji opracowań, które odnoszą się do problemów szczegółowych czy zagadnień z praktyki stosowania prawa – także w dziedzinach innych niż prawo konstytucyjne.

Autor nie tylko przywołuje poglądy nauki. Systematyzuje je wskazując na ich zróżnicowanie czy rysujące się tendencje w ocenach naukowych rozważanych problemów. Podejmuje zarazem polemikę z omawianymi poglądami innych autorów. Wartość naukową przywoływanych argumentów w tych rozważaniach polemicznych należy charakteryzować zwykle przez uznanie ich za swoiste i zasługujące na ich uwzględnianie w innych badaniach naukowych. Zestawia je zarazem z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego (s. 61). W opracowaniu przywołano także opracowania sporządzone w innych państwach. Nie są one liczne, co usprawiedliwia problematyka zaliczona do przedmiotu dysertacji. Zaliczam je jednak do ważnych w literaturze naukowej prawa konstytucyjnego. Uwzględniono również podstawowe opracowania z zakresu teorii lub filozofii prawa.

Wartością opracowania jest uwzględnienie i usystematyzowanie orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Uznanie budzi nie tylko liczba przywoływanych judykatów. Uznać należy za trafne merytorycznie ich odniesienie do zagadnień, które zaliczono do przedmiotu opracowania. Autor zwraca uwagę w analizach orzeczeń trybunalskich przede wszystkim na ważne dla omawianej problematyki poglądy Trybunału Konstytucyjnego. Pozostawia poza swoim zainteresowaniem wątki argumentacyjne poboczne czy nieistotne dla charakterystyki określonego problemu. Wskazane wyżej podejście do orzeczeń Trybunału widoczne jest np. w rozważaniach na temat istoty prawa do sądu oraz przy weryfikowaniu wartości hipotezy o braku wywodzenia tego prawa z konstytucyjnie ukształtowanej ochrony godności człowieka, co nadawałoby prawu do sądu charakter prawa absolutnego.

Autor przywołuje nie tylko sentencje. Dokonuje szczegółowej analizy argumentów Trybunału, które wysłowił w uzasadnieniach. W zasadzie nie można wskazać na pominięcie orzeczenia, które swoim przedmiotem powiązane jest z problemami poruszonymi w opracowaniu. Uznanie budzi zarazem refleksyjne podejście do orzeczeń trybunalskich. Autor szuka w nich nie tylko potwierdzenia dla swoich poglądów. Uznaje je przede wszystkim za podstawę kształtowania stanowiska o kierunkach interpretacji regulacji konstytucyjnych czy wywodzenia z nich określonych treści. Weryfikuje także zasadność formułowanych hipotez badawczych przez ich zestawianie ze stanowiskiem trybunalskim.

W swoich analizach nie poprzestaje tylko na afirmatywnym przywoływaniu judykatów trybunalskich. Formułuje także zastrzeżenia do ujmowanych w ich treści tez czy ustaleń, wskazując na możliwości wywodzenia z regulacji konstytucyjnych ustaleń odmiennych (s. 275 – o ograniczeniach prawa do sądu oraz relacji unormowaniami wywodzonymi z przepisów art. 31 ust. 3 i art. 81 Konstytucji; s. 209-210 – o kontroli sądowej aktów Prezydenta, które nie są prerogatywami; s. 287 – skłania się do wywodzenia z przepisu art. 45 ust. 1 Konstytucji normy zasady, dystansując się od poglądów uznających za właściwe charakteryzowanie jej jako normy reguły).

Poglądy nauki przywoływano przede wszystkim dla wskazania na stan nauki prawa konstytucyjnego lub innych dziedzin polskiego systemu prawa. Doktorant omawia je i weryfikuje z uwzględnieniem ich znaczenia i przydatności w badaniach nad problemami poruszonymi w opracowaniu (np. istota praw absolutnych a koncepcja absolutystycznej istoty prawa (s. 302 i n.).

OCENA SZCZEGÓŁOWA

1. Wskazane wyżej uwagi i oceny, które odniosłem do podstawowych celów dysertacji, przyjętych założeń i hipotez oraz metod badawczych, poddam weryfikacji w szczegółowych ocenach każdego z rozdziałów opracowania. Wyżej wskazałem, że jej układ oraz systematyka rozważań odpowiadają wymaganiom, które odnosimy do rozprawy naukowej. Rozdział pierwszy ma charakter wprowadzający do kolejnych analiz obejmujących wyróżnione w nim problemy szczegółowe, a zarazem o istotnym znaczeniu w badaniach nad konstytucyjnym i ustawowymi ujęciami sprawowania wymiaru sprawiedliwości wobec przyjętych w polskim prawie konstytucyjnym rozwiązań o istocie prawa do sądu.

Autor słusznie przyjął, że ustrojodawca ukształtował w regulacjach konstytucyjnych charakter prawa do sądu jako zasadę konstytucyjną i prawo

podmiotowe chronione konstytucyjnie. Doktorant powiązał zarazem swoje rozważania o istocie prawa do sądu z analizami na temat sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Omówił poglądy nauki i przyjmowane w niej stanowisko o możliwościach rozumienia sprawowania wymiaru sprawiedliwości. Zreferował współczesne interpretacje owego rozumienia, którego treść determinuje ujęcie sprawy w art. 45 ust. 1 Konstytucji .

Słusznie wywodzi z Konstytucji prymat regulacji ustawowych (s. 41), determinowanych normami konstytucyjnymi, które stanowią podstawę prawną przy charakteryzowaniu sprawowania wymiaru sprawiedliwości oraz prawa do sądu (s. 30). W analizach uwzględniono tak istotne problemy, determinujące istotę konstytucyjnego ujęcia sprawowania wymiaru sprawiedliwości, jak: problem postępowania dwuinstancyjnego i jego rozumienie; ustrój sądów; spory między władzami (organami państwa).

Stanowisko ustrojodawcy o rozumieniu sprawowania wymiaru sprawiedliwości jednocześnie wyraża zdeterminowany ustawowo ustrój sądów oraz ujęcie rozgraniczenia właściwości między sądami – zwłaszcza sądami powszechnymi i sądami administracyjnymi (s. 45). Ustalono, że ustawodawca dysponuje określaną z perspektywy zasad konstytucyjnych i ograniczoną przez nie swobodą przy ustalaniu właściwości sądów powszechnych, sądów administracyjnych, sądów wojskowych oraz Sądu Najwyższego.

Wskazane problemy omówiono w analizach nad szczegółowymi zagadnieniami ustrojowymi wymiaru sprawiedliwości (np. status sędziego). Autor wykazał, że orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego wywodzi z konstytucyjnych rozwiązań odnoszonych do sprawowania wymiaru sprawiedliwości pogląd o instrumentalnym podejściu ustawodawcy przy określaniu kompetencji sądów w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości (s. 35).

Rozważania zawarte w rozdziale pierwszym wyjątkowo nie kończy podsumowanie. Z ich treści można jednak wywieść stanowisko o istotowych związkach między sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości a konstytucyjnie ujętą sprawą i prawem jednostki do sądu. Autor wskazał zarazem na konstytucyjne zakorzenienie swobody ustawodawcy, który przyjmuje rozwiązania szczegółowe, obejmujące zwłaszcza problemy ustroju władzy sądowniczej oraz postępowań przed sądami (s. 52). Swoboda ta jest jednak determinowana przez oblig uwzględniania przez ustawodawcę zasady proporcjonalności, jeżeli podejmuje inicjatywy prawodawcze, które prowadzą w

skutkach do ingerencji w wykonywanie władzy sędowniczej oraz naruszania innych zasad konstytucyjnych.

2. Badania nad ujęciem sprawowania wymiaru sprawiedliwości, prowadzone przede wszystkim z perspektywy rozwiązań konstytucyjnych, wprowadzają do analiz nad istotą owego sprawowania. Uznano zwłaszcza, że model kognicji sądów (szeroka albo ograniczana przez ustawodawcę z uwzględnieniem okoliczności społecznych, organizacyjnych lub finansowych) w istocie przesądza o możliwościach uwzględniania postulatów o szybkie i zorganizowane zgodnie z oczekiwaniami społecznymi postępowania, które operacjonalizują sprawowanie wymiaru sprawiedliwości. Autor przyjął założenie, że realizacja zamiaru badawczego o możliwościach weryfikacji wskazanego wyżej postulatu wymaga skoncentrowania uwagi w dalszych analizach na konstytucyjnych ujęciach prawa do sądu i prawa dostępu do sądu.

Ustalono szczególną rolę Trybunału Konstytucyjnego w interpretacjach prawa do sądu, charakteryzowanego w ujęciu formalnym oraz materialnym (s. 58). Odniesiono się zwłaszcza do zakresu podmiotowego prawa do sądu przez szczegółowe analizy orzeczeń trybunalskich, w których Trybunał wskazywał na podmioty pozbawione tego prawa (komornik – s. 66; jednostka samorządu terytorialnego – s. 68 i s. 69). Trybunał wskazał zarazem na przesłanki prawa do sądu jednostek samorządu terytorialnego jako istotną wartość konstytucyjnie chronioną ich samodzielności.

Odrębnie rozważono sytuację publicznych podmiotów gospodarczych przez weryfikację celowości i możliwości wywodzenia z Konstytucji ich prawa do sądu, w których szeroko przywoływano poglądy nauki oraz orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Autor przychylił się do poglądu o pozbawieniu tego prawa podmiotów uprawnionych do wykonywania funkcji władzy publicznej. W analizach zakresu podmiotowego prawa do sądu publicznych podmiotów gospodarczych zabrakło odniesień do koncepcji przedsiębiorstwa (przedsiębiorcy) publicznego i koncepcji dominującego (imperatywnego) wpływu. Należą one do zagadnień uwzględnianych w dyskusjach nad zdolnością prawną jednostek gospodarczych w publicznym prawie gospodarczym. Do koncepcji dominującego wpływu nawiązuje także Trybunał Konstytucyjny w swoich orzeczeniach.

Zastrzeżenie powyższe nie podważa jednak ustalenia, ważnego dla tej części opracowania o dokonaniu przez Trybunał Konstytucyjny rozszerzającej interpretacji prawa do sądu (s. 74). Za istotną „wskazówkę argumentacyjną” w

analizach tego problemu Trybunał uznał rolę zasady demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji). Uzasadnione przez merytoryczną argumentację Autora ocenianej dysertacji uzasadnił merytorycznie również ustalenie o pasywnej roli Trybunału w analizach i ocenach odnoszonych do problemu nadużycia prawa do sądu.

3. Wartość merytoryczną ustaleń dysertacji wzmacniają badania i przyjęte w ich wyniku ustalenia nad prawnomiędzynarodowymi podstawami prawa do sądu. Autor analizuje je skupiając uwagę badawczą na ich istocie oraz znaczeniu dla ochrony wartości, uznawanych w aktach prawnomiędzynarodowych za szczególnie ważne dla praw godnościowych człowieka.

Cel pracy inspirował do zestawienia orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego z art. 6 ust. 1 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Autor zwraca uwagę na ustalenia Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach powiązanych z prawem do sądu i prawem dostępu do sądu. Trybunał kieruje się w interpretacjach Konwencji zasadą autonomicznej interpretacji jej postanowień (s. 90). Wyróżnia przy tym interpretacje, których treści wykładnicze były kształtowane przez Trybunał ewolucyjnie (s. 98 – o ewolucyjnym odczytywaniu pojęć konwencyjnych). Pogląd ten odnosi zwłaszcza do pojęcia sprawy; pojęcie to jest wykładane dynamicznie (*a casu ad casum*). ETPCz wskazuje zarazem, że wyniki postępowań przed Trybunałem powinny oddziaływać na prawa jednostki bezpośrednio. Naruszenie tak określonej skuteczności orzeczeń będzie tym samym miało miejsce przy oddziaływaniu orzeczeń sądowych na prawa, określane jako odległe (s. 88).

Szereg omówionych w opracowaniu orzeczeń ETPCz obejmuje sprawy przeciwko Polsce (ochrona przed arbitralnością w sprawie dostępu do sądu; postępowania główne i inne postępowania – s. 98). Podkreślono w dysertacji znaczenie dla polskiej drogi orzeczniczej wyroków ETPCz: w sprawie dostępu do sądu osób zatrudnionych na stanowiskach urzędniczych; odnośnie do skutków postępowań publicznoprawnych w sferze praw i obowiązków o charakterze cywilnym (s. 90); oraz dla wyróżniania kryteriów przy uznawaniu sprawy za karną (s. 97).

Autor dokonał również przeglądu podstawowych orzeczeń ETPCz, które mają istotne znaczenie dla określenia stanowiska Trybunału odnośnie do prawa dostępu do sądu. Ważne dla ocen tego stanowiska są orzeczenia, w których wskazano na znaczenie prawa do sądu, charakteryzowanego jako skutecznego i praktycznego (s.99). Ograniczenia w dostępie do sądu są możliwe i celowe, jeżeli

nie naruszają one istoty tego prawa przez ich nieproporcjonalność w stosunku do istoty celów, wobec których mają charakter służebny. Trybunał wskazał także na sytuacje, w których dochodzi do ograniczenia prawa dostępu do sądu przez nadmierny formalizm postępowania (s. 101) czy jego przewlekłość.

Autor wykazał w tej części opracowania istnienie widocznego wpływu orzeczeń ETPCz na rozumienie przez Trybunał Konstytucyjny pojęcia sprawy, które nie jest definiowane konstytucyjnie – np. przy określaniu standardu rzetelnego postępowania. Zestawienie art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz art. 6 Europejskiej Konwencji zarazem pozwoliło Autorowi na ustalenie, w jakim zakresie polski Trybunał Konstytucyjny pomija stanowiska Trybunału Europejskiego – np. co do wymagań, które przesądzają o kwalifikowaniu sporu jako sporu rzeczywistego i poważnego, co zapewnia realizację prawa dostępu do sądu (s. 113).

W opracowaniu uwzględniono także rolę zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy. Odwołuje się bowiem do nich Trybunał Konstytucyjny w swoich interpretacjach prawa do sądu, przywołanych w dysertacji (s. 115). Wprawdzie nie pogłębiono charakterystyki tej prawnej formy działania Komitetu Ministrów przez wskazanie na dorobek nauki prawa międzynarodowego i prawa konstytucyjnego. Pogląd (s. 115), że ich charakter prawny klasyfikuje je do kategorii aktów *soft law*, które w swojej treści zawierają argumenty prawne, uznać należy za uzasadniony przyjętymi kierunkami interpretacji art. 15 lit b zdanie 1 Statutu Rady Europy.

W polu zainteresowania Pana Michała Piechoty znalazły się także regulacje przyjęte w Unii Europejskiej. W interpretacjach prawa dostępu do sądu uwzględniono przede wszystkim art. 47 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, charakteryzowany w powiązaniu z art. 51 ust. 1 art. 52 ust. 1 K. Przywoływano również i analizowano odpowiednie orzeczenia TSUE - także w sprawach polskich. Poruszono w tej części opracowania sprawy, które w orzeczeniach Trybunału Konstytucyjnego budzą dyskusje i krytykę (Konstytucja wobec prawa UE; efekt mrożący orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego), co należy uznać za **dopełnienie przez Autora wymogu rzetelności, którą kieruje się w badaniach i prezentacji ich wyników w ocenianej rozprawie.**

4. Prawo dostępu do sądu w sprawie jest w opracowaniu przedmiotem kolejnych analiz. Początkowo omówiono istotę tego prawa z uwzględnieniem jego charakteru osobistego. Charakter osobisty prawa dostępu do sądu

powiązany jest z sytuacją jednostki, determinowaną jej prawem do powództwa, które Autor wywodzi z godności i autonomii woli człowieka.

Słusznie przyjęto w dalszych badaniach, że godnościowy charakter prawa dostępu do sądu należy poddać weryfikacji - zwłaszcza z uwzględnieniem koncepcji sądowej sprawiedliwości proceduralnej (s. 127). W rezultacie - rozważania zawarte w rozdziale czwartym dokumentują w swojej treści przeprowadzone badania nad stanowiskiem Trybunału Konstytucyjnego o przysługiwaniu jednostce, inicjującej postępowanie sądowe, prawa do wyłącznego określania, zwłaszcza w postępowaniu cywilnym, przedmiotu postępowania. Jednostka może zarazem domagać się od sądu ochrony sądowej. Skuteczność tego aktu woli jednostki zależy jednak od sądu, który wiążąco rozstrzyga o możliwości tej ochrony i jej granicach.

Nowe wyzwania w badaniach, inicjowanych i charakteryzowanych w opracowaniu, przynosi powiązanie autonomii woli jednostki w sprawie wszczynania postępowania sądowego z zakresem sprawy, której istotę wywodzimy z art. 45 ust. 1 Konstytucji. Autor charakteryzuje stanowisko Trybunału Konstytucyjnego odnośnie do pojęcia sprawy z uwzględnieniem w szerokim zakresie orzecznictwa trybunalskiego. Stwierdzając niejednolite rozumienie sprawy w orzecznictwie Trybunału, systematyzuje poglądy Trybunału (s. 132). Wyróżnia podejście obiektywne i subiektywne w analizach nad rozumieniem sprawy. Wskazuje na związek między ujęciem sprawy w sensie materialnym (sytuacja ukształtowana przez zespół okoliczności prawnych i faktycznych) oraz charakteryzowaniem jej jako zespołu czynności, kształtujących pojęcie sądowego rozpatrzenia sprawy. Przyjęto wstępnie, że sprawą jest określona sytuacja, rozpatrywana (załatwiana) w postępowaniu sądowym (s. 134). W dalszych rozważaniach pogłębiono badania nad istotą tak określoną sprawą.

Wyróżnienie sprawy jako istotnego komponentu prawa do sądu pozwoliło M. Piechocie na szczegółowe rozważania, uwzględniające orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego na temat prawa do powództwa i jego indywidualizacji (interes prawny strony, legitymacja procesowa). Pozwoliło to na wyróżnienie spraw z zakresu ochrony prawnej, którą Autor określa jako „wielką resztę” (s. 174). Cechą znamioną tych spraw jest charakter czynności sądu, które nie rozstrzygają ostatecznie sporu prawnego, nie prowadzą do orzekania o odpowiedzialności karnej lub nie są urzeczywistnianiem funkcji kontroli działalności administracji publicznej (s. 173 - 174).

Omówiono również poszczególne postępowania z zakresu ochrony prawnej, charakteryzując ich tożsamość z uwzględnieniem ustaleń na temat cech znamiennej sprawy, wywiedzionych z art. 45 ust. 1 Konstytucji. Pozwoliło to na wyróżnienie postępowań z zakresu ochrony prawnej, które nie są sprawą w rozumieniu konstytucyjnym (s. 181). Przyjmuje w tych rozważaniach stanowisko, że w istocie to ustawodawca decyduje o powierzeniu spraw z zakresu ochrony prawnej do sądowego rozstrzygnięcia (s. 187). Związany jest wówczas wartościami konstytucyjnymi, a zakres owego związania określa orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego (s. 188).

Badania nad kierunkami interpretacji pojęcia sprawy, przeprowadzone z uwzględnieniem stanowiska ustrojodawcy, wysłowionego w art. 45 ust. 1 Konstytucji, oraz ich wyniki wyłożone w omawianej części opracowania, inspirowały Autora do ich weryfikacji w analizach nad prawnokarnymi postępowaniami sądowymi. Wyróżniono grupę orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego, obejmujących problemy sprawowania wymiaru sprawiedliwości (postępowanie mandatowe, sprawy dyscyplinarne, postępowanie w sprawie zatrzymania lub tymczasowego aresztowania, zarządzenie wykonania kary zawieszanej warunkowo). Poddano analizie istotę sporu w tych postępowaniach (s. 191 i n.), by wskazać – z uwzględnieniem stanowiska trybunalskiego - na szczególne elementy w postępowaniach dotyczących tych spraw.

Odnoszę się z uznaniem do tak przyjętej metody badawczej, która charakteryzuje wartościowe prace naukowe. Autor opracowania weryfikuje ogólne tezy i uwagi, promowane w literaturze lub orzecznictwie sądowym przez własną i samodzielną refleksję nad ujętymi w nich problemami - także przez podjęcie badań nie tylko nad regulacjami prawnymi, podstawowymi dla określonego zagadnienia. Ważne dla docierania do istoty rzeczy są również analizy nad problemami szczegółowymi, które wyzwalają pytania dotyczące spraw istotnych – np. czy sprawa w rozumieniu art. 41 ust. 1 Konstytucji jest również sprawą pokrzywdzonego (s. 192), rozpatrywaną w postępowaniu wszczynanym przez subsydiarny lub prywatny akt oskarżenia. Wskazano w badaniach, które doprowadziły do uznania pokrzywdzonego za „Swego rodzaju podmiot prawa do sądu” (s. 196), na właściwe orzeczenia trybunalskie, analizowane samodzielnie i krytycznie – także przez przywoływanie stanowiska nauki prawa karnego.

Podejście badawcze podobne do wskazanego wyżej przyjęto w analizach nad problemami dostępu do sądu w sprawach z zakresu kontroli działalności administracji publicznej. Pozwoliło ono także na ustalenie, że realizowana przez sąd kontrola administracji publicznej stanowi rozstrzygnięcie sporu prawnego (s. 201). Pogląd ten został sformułowany z zastrzeżeniem, że kontrolowane rozstrzygnięcia władz publicznych ingerują w sferę praw i wolności konstytucyjnych.

Powyższe ustalenia stanowiły uzasadnienie do zgłoszenia, adresowanego do ustawodawcy, postulatu o wyposażenie sądów w odpowiednie kompetencje – zwłaszcza w sytuacji rozstrzygnięcia w postępowaniu przed nimi o zagadnieniach jednocześnie z dwóch dziedzin prawa (prawo karne, prawo cywilne lub prawo administracyjne). Ustawodawca dysponuje bowiem swobodą w ujęciach regulacyjnych „intensywności” sądowej kontroli naruszenia praw i wolności (s. 214).

Rozważania w rozdziale czwartym wieńczą analizy, w których wyróżniono sytuacje lokowane poza granicami sprawy. Podstawowe znaczenie w ustaleniu stopnia konieczności (s. 230) sądowego rozstrzygnięcia odnosić zwłaszcza należy do sporów o prawa i ich naruszenia (s. 234). Spór o prawa nie może zostać poddany „osądzeniu” poza drogą sądową. Ustawodawca ukształtował bowiem prawo dostępu do sądu jako swoistą wartość konstytucyjnie chronioną, która ma charakter gwarancyjny i służebny.

5. Badania nad konstytucyjnie wystawionym prawem do sądu, niezależnie od ustaleń charakteryzujących jego istotę, wprowadzają do analiz nad prawem dostępu do sądu w kontrolnym modelu działania sądu (rozdział piąty). Uwaga badawcza skupiona jest zwłaszcza na modelu postępowań, wyróżnionych z uwzględnieniem roli sądu jako władzy kontrolującej uprzednio wydane rozstrzygnięcia (s. 236) – także przez rozpatrzenie konstytucyjnego zakazu zamykania drogi sądowej. Wzięto pod uwagę w tych rozważaniach postępowania pozasądowe oraz sytuację instytucji, orzekających w tych postępowaniach (organy pozasądowe).

W zasadzie nie mam istotnych uwag krytycznych do analiz, prezentowanych w ocenianej części dysertacji. Zastrzeżenie moje wywołuje jedynie pominięcie w tych rozważaniach stanowiska TSUE o kryteriach uznawania za władzę sprawującą wymiar sprawiedliwości (sądowniczą) tych organów i innych instytucji, które są nie są sądami lub trybunałami. TSUE w swoich orzeczeniach wskazał na elementy statusu prawnego instytucji,

uprawnionych w prawie wewnętrznym do orzekania w sprawach, które ze względu na ich powiązania z prawami i wolnościami, zwykle należą do kognicji sądów.

Autor wskazał na standardy konstytucyjne powierzania organom pozasądowym rozstrzygania sporów oraz omówił afirmatywne stanowisko Trybunału wobec podobnych inicjatyw ustawodawczych. Szczegółowe analizy odpowiednich orzeczeń trybunalskich (np. s. 247 i n.) pozwoliły na wykazanie konsekwencji w orzecznictwie trybunalskim. Trybunał nie akceptuje bowiem pozytywnej oceny o „przydatności” postępowań pozasądowych, jeżeli owa przydatność może prowadzić do naruszenia konstytucyjnie chronionych praw i wolności (s. 254, s. 257). Autor wskazuje zrazem na brak stabilizacji orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego w ocenach prawa stron do zaskarżania orzeczeń i decyzji, wydanych w pierwszej instancji (s. 266).

6. Rozdział szósty jest poświęcony ograniczeniom prawa do sądu. Autor dokonał wstępnej analizy istoty prawa do sądu przez uwzględnienie tzw. „teorii zewnętrznej” (s. 269). Zamiarem badawczym było w tej części opracowania wskazanie na kierunki interpretacji prawa do sądu przez ustalenie dopuszczalnych konstytucyjnie warunków jego ograniczenia. Wyróżnia w sporządzonych charakterystykach o tak określonym zakresie i celu badawczym istotne elementy stanowiska Trybunału Konstytucyjnego (możliwości i przesłanki odchodzenia od zakazu zamykania drogi sądowej). W ocenach tego stanowiska trybunalskiego uwzględnia rolę klauzul limitacyjnych, wskazanych w art. 31 ust. 3 oraz relacje między art. 45 ust. 1 i art. 77 ust. 2 Konstytucji, rozważane także z perspektywy wymogów ujętych w art. 6 i art. 13 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka). Zestawia zrazem stanowisko Trybunału z poglądem o istocie „absolutnym minimum” dla prawa do sądu. Dopuszcza w świetle orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego i własnych ustaleń wprowadzanie ograniczeń prawa do sądu przez limitowanie prawa dostępu do sądu (s. 306). Wykazał, że stanowisko trybunalskie w istocie określa nieprzekraczalną granicę w interpretacji art. 31 ust. 3 jako źródła konstytucyjnego ograniczania prawa dostępu do sądu. Granicę tę wyznacza zakaz naruszania istoty tego prawa.

W analizach na temat ograniczenia prawa dostępu do sądu o charakterze przedmiotowym omówiono w zasadzie wszystkie podstawowe orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego. Wyróżniono za orzecznictwem trybunalskim prawo dostępu do sądu w jego aspekcie formalnym i materialnym. Ustalono także cechy

znamienne dopuszczalnych ograniczeń tego prawa w każdym z jego dwóch wymiarów.

Autor przychyła się do stanowiska Trybunału, że pewne prawa konstytucyjne nie mogą być postawione poza postępowaniami sądowymi przez przekazywanie rozstrzygnięć w sporach o ich naruszenie władzom, które nie należą władzy sądowniczej. Wskazuje zarazem za Trybunałem na przypadki szczególne, kiedy ustawodawca może ograniczać prawo do sądu przez zamykanie drogi sądowej (s. 309 i n.). Wartością rozważań jest także zestawienie tego ustalenia ze spostrzeżeniami, które poczyniono w analizach nad szczegółowymi aspektami proceduralnym, a odnoszonymi do obowiązków stron postępowania przez ich nadmierne sformalizowanie. Formalizm procesowy oraz sankcje za naruszenia przez uczestników postępowania ich obowiązków – zwłaszcza obowiązków formalnych, może utrudniać korzystanie z przysługujących im praw, a przez to niweczy cele postępowania sądowego (s. 331). Podobnie – analiza orzeczeń Trybunału Konstytucyjnego w sprawie kosztów postępowania sądowego została sporządzona wszechstronnie i z uwzględnieniem ich znaczenia dla realizacji prawa do sądu. Wskazuje na sytuacje nieproporcjonalnego ograniczenia prawa dostępu do sądu przez wysokość opłat sądowych (s. 346). Podobnie zostało ujęte zagadnienie zwrotu kosztów sądowych (s. s. 349), przewidywalności kosztów postępowania (s. 353 – 356) oraz o przystosowalności opłat sądowych do ekonomicznych możliwości osoby zainteresowanej dostępem do wymiaru sprawiedliwości (s. 349).

W rozważaniach o kosztach sądowych i ich znaczeniu dla korzystania z prawa dostępu do sądu odniesiono się także do względów ochrony interesu publicznego. Rozważano charakteryzowaną problematykę zarówno z perspektywy ochrony równowagi finansów publicznych oraz przy uwzględnieniu znaczenia ochrony praw jednostki jako wartości ważnej także dla dobra publicznego. Podzielam stanowisko, że instytucja zwolnienia od kosztów postępowania sądowego należy do kategorii samodzielnego elementu prawa do sądu (s. 365). Popieram także pogląd Autora o konstytucyjnie usprawiedliwionych uprawnieniach ustawodawcy pozbawiania czasowego lub wprowadzania ograniczeń w możliwościach osobistego korzystania z prawa dostępu do sądu. Ustawodawca ma jednak zarazem obowiązek określenia środków gwarancyjnych, zabezpieczających przed konsekwencjami wprowadzania przez ustawodawcę takich ograniczeń, które niweczą prawo dostępu do sądu jako prawo podmiotowe (s. 375).

7. Oceniane opracowanie wpisuje się w sposób wyróżniający w dorobek naukowy Pana mgr. Michała Krystiana Piechoty. W publikacjach naukowych Autora dysertacji omawiano przede wszystkim prawno-konstytucyjne ujęcia problemów, zaliczanych do przedmiotu analiz. Wśród nich znajdujemy opracowania, związane z tematem dysertacji (*„Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego”* (w: Minikomentarz dla makroprofesora. Księga Jubileuszowa profesora Leszka Garlickiego, M. Zubik (red.), Warszawa 2017; *„Wsteczne określanie terminu utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnych przepisów zmieniających lub uchylających”*, „Państwo i Prawo” 2019, nr 3) oraz prace poświęcone innym problemom z zakresu prawa konstytucyjnego (*Równość a konstytucyjne prawo do ochrony zdrowia. Uwagi dotyczące obywateli Unii Europejskiej*”, (w: M. Zubik, A Paprocka, R. Puchta (red.), Konstytucja w dobie europejskich wyzwań, Warszawa 2010); *„Konstytucyjne prawo do ochrony zdrowia jako prawo socjalne i prawo podstawowe”*, „Roczniki Administracji i Prawa” 2012, nr 12; *„Przegląd wyroków Trybunału Konstytucyjnego wydanych w pierwszym półroczu 2012 r.*, „Zagadnienia Sądownictwa Konstytucyjnego” 2012, nr 2). **Opracowania autorstwa M.K. Piechoty wyróżnia wartość merytoryczna ustaleń oraz samodzielność w analizach naukowych.** Opracowania te są przywoływane w pracach innych autorów. **Uważam, że opublikowane prace naukowe Pana Doktoranta dobrze świadczą o jego przygotowaniu do prowadzenia samodzielnych badań naukowych – przede wszystkim w dziedzinie prawa konstytucyjnego.**

WNIOSEK KOŃCOWY

Analiza rozprawy doktorskiej Pana mgr. Michała Krystiana Piechoty na temat „Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości a prawo dostępu do sądu w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego” uprawnia mnie do stwierdzenia, że spełnia ona wymagania odniesione do rozpraw doktorskich w art. 13 „Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki” (Dz.U 2017.1789 t.j.). Stanowi ona oryginalne rozwiązanie problemu naukowego przez określenie konstytucyjnie określonych relacji między prawem dostępu do sądu oraz sprawowaniem wymiarem sprawiedliwości. Obejmuje problematykę, która nie została omówiona w sposób kompleksowy i usystematyzowany w opracowaniach monograficznych innych autorów. Stwierdzenie to uzasadnia także

uwzględnienie w opracowaniu szczególnego znaczenia orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego, które w sposób szczególny determinuje interpretację stanowiska ustrojodawcy. **Charakteryzowane i dokumentowane w ocenianym opracowaniu badania naukowe oceniam stanowczo jako wartościowe. Przyczyniają się do rozwoju nauki prawa konstytucyjnego.**

Wnoszę o podjęcie dalszych czynności w przewodzie doktorskim Pana Michała Krystiana Piechoty.

Leon Kieres